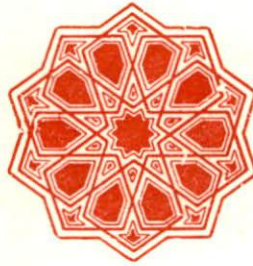

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVI

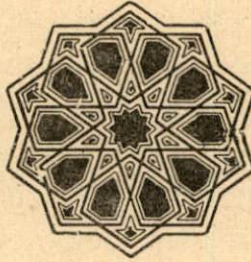
Makalelerin sorumluluđu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVI

MÜSLÜMANLARDA SEKİNE KAVRAMI*

Ignaz GOLDZİHER (1850-1921)

Türkçesi: Mehmed S. HATİBOĞLU

Hz. Muhammed'in Yahûdilikten aldığı dinî tâbirler arasında *shek-nîna* kelimesi vardır ki, bunu o, görünüşte tam arabça olan *sekîne* سَكِينَة lafzına çevirmiş bulunmaktadır¹. Bu kelime, göreceğimiz üzere ancak, Kur'ân'ın Medîne devresine âid kısımlarında mevcuttur, dolayısıyla, kur'ânî vahyin daha ileriki safhasına âiddir.

Zâhirde saf arabça görünen bu terimin asıl mânâsı müteâkiben kaybolmuştur. Bu kelime, Arab dilinin kendi kaynaklarıyla açıklanmak istenmiş ve pek erkenden, aslı mânâsından teerid edilmesi gibi bir sonuca varılmıştır. Arab edebiyâtında nâdir olmayan o târih yanlışlıklarından birisine dayanılarak, bu terimin, müşrik şâir **Nâbiğa**'nın, melik **Amru'bnû'l-Hâris**'e karşı irâd ettiği bir Câhiliyye devri hitâbesinde bulunabileceğine inanılmıştır². Bu metinde *sekîne* kelimesi, *vakâr* kelimesi ile birlikte kullanıldığı için, bundan, asıl arabça *sekîne*'nin değil, fakat müslüman dinî tâbirinin karşısında bulunduğu neticesinin çıkarılabileceği zannedilmiştir.

* Yahûdî asıllı Mâcar islâmîyâtçısının bu fransızca incelemesi, 1893'te Paris'te yayımlanmış olan *Revue de l'Histoire des Religions*'un 28. cildinin ilk 13 sahifesinde çıkmıştır. Müteâkiben **I. Golziher**, *Gesammelte Schriften*, III, s. 296-308'de neşredilmiştir. Biz notlara müselsel rakam verdik ve kaynakların yeni baskılardaki yerlerini köşeli parantezler içinde göstermiye çalıştık. Yıldızlı notlar ile "Hz." ilâvesi ve MSH rumuzlu ibâreler bize âiddir.

1 **Abraham Geiger**'in *Was hat Muhammed aus dem Judenthume aufgenommen?* (Muhammed Yahûdilerden ne aldı?), (1833, s. 57 v.d.) isimli temel incelemesindenberi bu konu yeniden ele alınmış değildir. *Shekhîna*'nın Yahûdilerce nasıl anlaşılıyor olduğu hakkında (ki, hâricî bir âlâmetle hissedilen Tanrı varlığı demektir) şu eserlere bakılabilir: **Léopold Löw**, *Gesammelte Schriften* (Szegedin, 1889, I, s. 182); **Hamburger**, *Realencyclopädie für Bible und Talmud*, 2. kısım, s. 1080-1082.

2 **Ağânî**, XIV, 3, 22; **Ahlwardt**, *Divâns of the six ancient Arabic poets*, s. 177, 5: «وَالسَّكِينَةَ مِهَادِكِ وَالْوَقَارَ غِشَاؤِكَ». *Sekîne* tâbiri, gayr-ı dinî lisanda da, meselâ şâir **Cerir**'in karısına yazdığı mersiyede geçmektedir **Kâmil**, Wright bask., s. 723, 5 [s. 1197:] **وَوَقَارٌ وَلَدَيْكَ مِنْكَ سَكِينَةٌ** senden bana *sekîne* ve *vakâr* kaldı".

Müslümanların umûmiyetle *sekîne*'den anladıkları şeyin tek ve tam bir târifini vermek pek mümkün değildir³. Aşağıdaki kayıtları, bu kelimenin delâlet ettiği mânânın gelişimini târihi olarak tesbît etmekte delil hizmeti görsünler için veriyoruz.

I

Her şeyden önce bu tâbîrin Kur'ân'daki kullanılışını gözden geçirmek gerekmektedir:

a) 2. Bakara, 249 (248): İsrâiloğulları (Saül =) **Tâlût**'u melik tanımayı reddettileri zaman, "peygamberleri onlara dedi: [... إن آية ملكه أن يأتكم التابوت فيه سكينه من ربكم وبقيه مما ترك آل موسى...] onun hükümdarlığının alâmeti, size (tâbût'un) sandığın gelmesidir, ki bu sandıkta Rabbinizden *sekîne* ve, **Mûsâ** âilesi ile **Hârûn** âilesi tarafından terk edilmiş şeylerin kalıntısı vardır. Melekler onu taşıyacaktır. Gerçekten de bunda, eger mü'minler iseniz, sizin için bir delil vardır".

b) 9. Tevbe, 26: (Hicretin 8. senesindeki) Huneyn harbi mevzûunda, **Hz. Muhammed**'in taraftarları, sayı üstünlüklerine rağmen, başlangıçta mağlub oldukları zaman: [... ثم أنزل الله سكينه على رسوله...] "Allah, peygamberi üzerine ve gerçek inananlar üzerine *sekîne*'sini indirdi ve sizin asla görmediğiniz ordular indirdi ve kâfir olanları cezâlandırdı".

c) 9. Tevbe, 40: "Siz ona şâyed yardımcı olmazsanız, şüphesizdir ki Allah onun yardımına gelmiştir; kâfirler kendisinden uzaklaştıkları zaman** (ve) mağarada oldukları zaman ve arkadaşına: üzülme, şüphesiz Allah bizimledir, dediği zaman Allah *sekîne*'sini onun üzerine indirdi ve sizin görmediğiniz ordularla onu takviye etti".

d) 48. Feth, 4: "İmânlarına imân katsınlar için (yânî imânları fazlalaşsın diye) mü'minlerin kalblerine *sekîne*'yi indiren Odur".

e) Aynı Sûre, 18: "Sana ağaç altında bey'at ettikleri zaman Allah mü'minlerden râzı oldu; kalblerinde olanı biliyordu ve onlar üzerine *sekîne*'yi indirdi ve yakın bir zafer ile onları mükâfatlandırdı".

f) Aynı Sûre, 26: "Kâfirler kalblerine boş gurûru, putperestliğin boş gurûrünü koyduklarında, Allah, peygamberi üzerine ve mü'minler üzerine *sekîne*'sini indirdi ve onları takvâ sözüne tâbî kıldı".

³ Bu deyim in İslâm mistiğindeki kullanılışı ile burada meşgul olacak değildir.

** Müellifin âyeti bu şekilde tercemesi yanlışdır: "Kâfirler onu (Mekke'den) çıkardıkları zaman" olmalıdır, MSH.

Bâzı müslüman müfessirler *sekîne*'ye, *huzûr*, *sükûnet* (ثبات، أمن) طمأنينة mânâsı verirler. Onlar, burada, arabça سكن fiilinden gelme aslen arabça bir lafzın bahis konusu olduğunu farzetmek hatâsına düşmüş görünmektedirler. Bunun bir idhâl mah kelime olduğunu kimse düşünmemektedir; yabancı menşeli arabça kelimeler listelerinde, dînî lisânın bu ıstılâhına yer verilmemektedir***. Kur'ândan yukarıda zikrettiğimiz metinlerden, 2. Bakara, 249 (248) âyeti müstesnâ, diğer hepsinde, her ne kadar bunlardaki (سكينة) (*sekînesini*) şekli, bahis konusu şeyin, burada: *insanların sübjektif bir ruh hâli değil de, Allahtan gelen objektif bir realite* olduğunu gösteriyorsa da, mûtâd tefsir, doğruyu söylemek gerekirse, kabûle şâyan bir mânâ takdim etmektedir⁴. Fakat *sekîne*'nin gerçek, görünebilir bir şey olarak tefsîri, daha yukarıda zikredilmiş 2. Sûredeki parçada kendisini kabûl ettirmektedir, burada geçtiği şekliyle *sekîne*, *Mûsâ* ve *Hârûn*'dan muhâfaza edilmiş hâtıralar olarak, *Saûl* tarafından ele geçirilmiş sandıkta⁵ bulunmaktadır. Yine benzer bir anlayışladır ki, *Ali* taraftarı tahrikçi *Muhtâr*, *Ali*'den geldiği farzedilen kürsiyi, harbin civcivli zamanında, kendi adamları önünde dolaştırarak, onları teşcî için şöyle bağıırıyordu: "Onun uğruna harbedin, zîrâ, Benû İsrâil için *sekîne* ne ise, bu da sizin için odur"⁶. Bu noktaya daha ileride tekrar döneceğiz. Şimdilik *sekîne*'nin, rûhun sübjektif hâli veya karakterin tavsîfi olarak tefsîrinin müslüman dînî edebiyâtının en eski tabakasında mevcut olduğunu göstermek bize yeterlidir. Bu kelime, Hadislerde de bâzı izler bırakmıştır. Bu vâkıanın en mükemmelle tasdîki, *sekîne*'nin zıddı olarak ileri sürülen şeyin incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada pek mânîdâr bir Hadîs hükmü vardır⁷, ki bunda, çölde oturan Bedevîler, hayvan yetiştirmekle meşgul yerleşik halkın zıddı

*** Son devir müfessirlerinden Süriyeli âlim Cemâlüddin Kâsımî'nin (ö. 1914) bu kelimenin ibrânice asıldan geldiği iddiâsına işâret ettiğini belirtelim, *Mehâsinu't-Te'vil*, III, 647, MSH.

4 Bâzı müfessirler, bu metinlerdeki *sekîne* tâbirine: نَصْر، رحمة، yardım, merhamet mânâları vererek bu güçlüğü izâle etmektedirler. *Lisânu'l-Arab*, XVII, s. 76 [XIII, 213-214, Beyrût ba].

5 *Freytag*, Arabça luğatında, oldukça hafiflikle *tâbût* kelimesini Nûh'un gemisine bağlamaktadır. *İbn Hazm* da (ö. 1064) aynı mânâyı verir, *Fasl I*, 122, MSH]

6 *Muberrred*, Wright bask., s. 600 [s. 1014].

7 *Muvatta*, IV, 197 [s. 970]. *Buhârî*, 59. Bed'u'l-Halk, r. 17 [15]. çeşidli rivâyetler. *Muslim*, I, 137-138 [I. İmân, 21, r. 85]. Krş. *Demîrî*, II, s. 221 [II, 110], *ganem* maddesi.

yapılmaktadır: (الفَخْرُ وَالْحَيْلَاءُ) “Övünme ve büyüklenme at, deve sâhibi kimselerde, yaygaracılarda, çadırda oturanlarda bulunur; fakat *sekîne*, davar sâhiblerindedir”.

Sekîne'ye atfedilen mânâyı zıddıyla tanımakta bir başka fırsatı aşâğdaki bilgide buluyoruz: “Namaza çağrıldığı zaman, ona koşarak gitmeyiniz, ona, üzerinizde *sekîne* olarak gidiniz⁸; ondan yetişebildiğinizi kılınız; yetişememiş olduğunuz (rekatları) ayrıca tamamlayınız⁹. “Mâlik'in rivâyetinde bâzıları, *عليكم السكينة*, yâni” üzerinizde *sekîne* olarak” metni yerine, teşvik mâhiyetinde: *عليكم السكينة* ibâresini koyarlar

ki, bu, Buhârîdeki benzer metinde şu şekle vücud vermiştir: *عليكم بالسكينة*, yâni, *sekîne* sizin üzerinize bir vazîfedir”¹⁰.

Bu tezadlardan çıkan netice şudur ki, *sekîne*, bir taraftan: böbürlenmenin, gurur ve tahrikçiliğin zıddı olarak, diğer taraftan da: aceleciliğin, telâşın mukâbili olarak kullanılmıştır. Bu anlayış çerçevesinde demek oluyor ki *sekîne*'ye şu mânâların verilmesi gerekmektedir: ihtiyath, sâkin, vakârlı olma hâli. Daha sonraki edebiyatta, müttakîlerin ve velîlerin vasfı olarak pek sıkça geçen bu kelime, işte bu mânâda kullanılmıştır.

Müslümanlar, bilindiği üzere, *Eski ve Yehi Ahid*'in arabça tercemelerini tanıdıktan sonra ve Yahûdilerle Hristiyanların, bilhassa bunların islam olanlarının şifâhî rivâyetlerine dayanarak, biblik eserlerden, bilhassa peygamber kitaplarından sayısız metin nakilleriyle, İslâmın herşeyden eski oluşu ile ilgili en eski inancı, yâni, Yahûdî ve Hristiyanların Kitâb-ı Mukaddeslerinin Hz. Muhammed'i daha önceden haber vermiş oldukları inancını isbât etmek gayretine düşmüşlerdir. 1878 senesindeki bir tebliğimde, müslüman cedel kitaplarından derlenmiş bu neviden metinlerin bir listesini yapmışım¹¹. Bu tarihten sonra, Budapeşte'den Dr. Schreiner, İslâmın bünyesindeki bu teşebbüslerin târihine dâir¹² kıymetli ilâveler kazandırmıştır¹³. Ekseriyâ bunlar,

8 Bir rivayet: “و الوقار” ve vakâr'ı ekliyor.

9 *Muvatta*, I, 126[68-69]. Krş. *Muslim*, II, 136 [5. Mesâcid, 28, r. 151-155].

10 10. Kitâbu'l-Ezân, r. 21, 22 [I, 156-].

11 *Ueber muhammedanische Polemik gegen Ahl al-Kitâb*, *Zeitschrift der deutschen morgenlandischen Gesellschaft*, XXXII, s. 373 v.d. [GS, II, 1-f.]

12 *Schreiner, Zur Geschichte der Polemik zwischen Juden und Muhammedanern*, a.y., XLII (1888), s. 625 v.d.

13 İslam kitâbiyatının bu cedel ve reddiye eserlerinden birisi baskılı bulunmaktadı: *Disputatio pro religione Mohammedanorum adversus Christianos*, F.J. van den Ham bask. (Leyde, 1890). Bu kitab 1535 senesinde Ebu'l-Fadl el-Mâfiki tarafından yazılmıştır.

peygamberlerin, en hayâlî şekilde tanzim edilmiş, tamâmiyle umûmî mâhiyette beyanlarıdır ve onlara, müstakbel **Muhammed**'e ve İslâma dâir azçok açık imâlar dâhil edilmiş bulunmaktadır; bunlara dayanarak, Yahûdî ve Hıristiyanların, kendi eski ve doğru metinlerinden bu kısımları çıkarmış oldukları, veyâ, Muhammed ve İslâmla ilgili tâbirleri onlardan atarak metinleri tahrif etmiş oldukları tasdik edilmektedir.

Bu metinlerden birisi (اشعيا) Esaie'ye isnâd edilmiş bir gaybî haberdir, aşırı derecede hayâlî süslemeleri hâvi olan Kitâb-ı Mukaddesin müsbet hatırlatmaları bunda **Muhammedin** bir portresini temin edecektir. Diğerleri meyânında şöyle denmiştir: "Onu her güzel şeyle desteklerim ve bütün yüksek vasıfları ona veririm; *bürdesini sekîneden, elbisesini adâletten yaparım*¹⁴ (Ésaie şerhi, XI, 5)¹⁵. Görüyoruz ki burada *sekîne* tamâmen ahlâkî mânâda, بر (adâlet, sadâkat) benzer tâbiri gibi, sâdece bir karakter vasfını belirtmek üzere kullanılmıştır. Aynı şekilde şâir **El-Kumeyt** (ö. Milâdî 744 /-Hicrî 126) Ehl-i Beyti şu şekilde övmektedir: "أهلُ السَّامَةِ فِي الْمُنْطَبِقَاتِ وَأَهْلُ السَّكِينَةِ فِي الْمَحْفَلِ فِي السَّفَاةِ" "sefâlet devrinin cömerdleri, toplandı yerlerinin *sekîne* adamları"¹⁶.

Bu aynı mânâda olarak kelime, pek sık şekilde *vakâr* tâbiri ile birlikte kullanılmıştır. Şâir **et-Tâi**, şiirlerinden birisinde, Abbâsî halifesi **el-Mu'tasım**'ın (218-227/833-84) nezdinde, tahtına vâris olarak emîr **Al-Vâsık**'ı seçsin için şöylece istirhamda bulunmaktadır:

"لَيْسِيرَ فِي الْآفَاقِ سَيْرَةَ رَأْفَةٍ وَيَسُوسَهَا بِسَكِينَةٍ وَوَقَارٍ" "her yerde şefkatle muâmele ve o yerleri *sekîne* ve *vakâr*la idâre etmesi için"¹⁷. Bu tavsif, kendilerine *sekîne vakâr* atfedilen sâlih ve velî *kimselere* sıkça verilmekle kalmamakta (ki bu tabirleri, benim evvelce iddiâ ettiğim şekilde, bir çeşit hâle olarak anlamamak gerekir)¹⁸, aynı zamanda, mukâddes yerlerin tav sifinde çok defa kullanılmakta, onların "takdis edilmiş mahal", "kudsî bir

14 Arabçada da, elbiselere iyi veya kötü vasıflar veren istiâre son derece yaygın. Zirdikredebileceğimiz pekçok misal arasında şu âyet yeterli olacaktır: لِبَاسِ التَّقْوَى, takvâ elbisesi (7. A'râf 25/26. **Fabruddin Râzi** kendi tefsirinde, 74. Muddessir, 4. âyet dolayısıyla (c. VIII, s. 350) bu nevi dil husûsiyetleri üzerinde uzun uzun durmaktadır.

15 Sa'lebi, *Arâisu'l-Mecâlis* (Müslümanların Ehl-i Kitab kaynaklı efsâneleri), Kâhire (1297), s. 318.- **İbn Zufr**, *Hayru'l-bişer bi Hayri'l-Beşer* (bu eser, Müslümanlarca kullanılmış bütün Ehl-i Kitab metinleri külliyyâtını ihtivâ etmektedir, Kâhire taş baskısı, 1280, s. 23.

16 *Lisânu'l-Arab*, طباق maddesi, XII, s. 81 [X, 212].

17 **İbn Raşık el-Kayrûvânî**, *El-Umde fi mehâsini's-Şi'r*, Tunus bask., s. 32, 5.

hürmet telkîn eden" vasıflarını belirtmek üzere, bilhassa bir azizin mezarı hakkında kullanılmaktadır¹⁸.

II

Sekîne kelimesinin bu mücerred mânâsını her defasında kat'iyen ibtidâi olarak göz önüne almamak gerekir. İşaret ettiğimiz Hadîslerin teşekkül ettiği devirden önceki bir zamanda – bu devri daha açıklıkla acabâ kim tâyine cesaret edebilirdi? – *sekîne*'den, rûhun sübjektif bir hâli veya şahsın iç ahlâkının bir vasfı değil, fakat, daha ziyâde *hakiki*, objektif, dış yüzü ile *görünen* ve hissedilebilir şekilde tezâhür eden bir şey anlaşılıyordu. Bu daha eski anlayışın dikkate şâyân bir misâli bir hadîste bulunmaktadı ki, bu hadis çeşitli şekilde rivâyet edilmekle berâber esâsta bir değişiklik yoktur. Bu rivâyetin, meselenin çözümünde hüküm sâhibi olduğu zannındayım. *İslâmın en eski zamanlarında*, Peygamberi üzerine ve mü'minler üzerine Allahın indirdiği *sekîne*'den anlaşılan neydi?

Sahâbî El-Berâ ibn 'Azîb'in bir hadîsinde şöyle denmektedir: "Bir adam *el-Kehf* sûresini okuyor (Kur'anın 18. sûresi, burada Decius'un yaptığı zulmün ve Yedi Uyuyanlar'ın kıssası vardır), yanında iki düğümle bağlanmış atı vardır. Birden hayvan hareket etmeye başlar. Kur'an okuyan zâtı bir bulutun kuşattığı (تَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ، -صَنِيبًا) ve ona gittikçe yaklaştığı görülür. Sabah olunca adam Peygamberin huzûruna varıp başından geçeni anlatmıştır. Peygamber o zaman şöyle demiştir: Bu, Kur'an sebebiyle inen *sekîne*'dir". Buhârî'nin²⁰ ve, önemsiz şekil farklılıklarıyla fakat esasta tamâmen aynı olarak Tirmizî'nin²¹ bize rivâyetleri bu şekildedir. Yalnız Tirmizî'nin şu şeklini nakledelim: "Kur'an ile inen *sekîne*"²².

Bunun yanı sıra, kıssanın muhtevâsını azçok değiştiren rivâyet farklılıklarını tesbit etmek gerekir. Buhârî'nin verdiği bir rivâyette²³, Kur-

18 *Revue de l'Histoire des Religions*, II, s. 271 (1880). Hâleye delâlet eden başka tâbirler de vardır. Bu konuyu adı geçen *Revue*'de tekrar ele almak istiyorum.

19 Es-Salt'ta, Josue'ye âid olduğu söylenen mezârın kitabesinde, *Zeitschrift des deutschen Palaestina-Vereines*, II, (1879), s. 15, 29.

20 Kitâbu'l-Menâkıb, r. 25 (Krehl bask. II, s. 407 [IV, 180]; *Muslim*, I, 547-); Kitâbu Fadâil'l-Kur'an, r. 11 (III, 399 [VI, 104]). Kıssanın daha basit bir takdimi olarak görülmesi gereken bu metinde, Kur'anın zâhid okuyucusu, bulutu görerek *selâm* vermektedir. Metinlerin harfi karşılaştırılmasından ortaya çıkacak diğer bâzı ilâveler de vardır.

21 II, 145 [V, 161, r. 2885].

22 Bk. *Demiri*, I, s. 293 [298.] hisân maddesi

23 Kitâbu't-Tefsîr, r. 258 (Krehl bask. III, s. 334 [VI, 45]).

ân okuyan kişi, atı harekete getirenin ne olduğunu anlamak için, gözlerini yukarı kaldırmakta, fakat hiçbir şey görememektedir (فنظر ولم ير شيئاً).

Yine Buhârî'de²⁴, ki *Usdu'l-Ğâbe*'de de nakledilmiştir²⁵:

باب نزول السكينة والملائكة عند قراءة القرآن “Kur’ân kırâati esnâsında *sekînenin* ve meleklerin inişi” başlığı altında benzer bir kıssa buluyoruz. Sa-hâbî *Useyd ibn Hudayr* burada şöyle rivâyet etmektedir: geceleyin Ba-kara sûresini okuyorken, yanında bağlı durumda olan atı hareket et-meye başlar. Kırâatini kestiğinde, at da hemen durur. Aynı sahne bir-kaç defa tekrarlanır. Küçük oğlu *Yahyâ* yakınındadır. Hareketi esnasın-da atın bir zarar vermesinden korkarak, oğlunu kendi tarafına çeker ve artık atı görmemek için gözlerini göğe çevirir. Sabah olunca (geceleyin olan şeyleri) Peygambere anlatır ... *Useyd*, hareket hâlindeki atın *Yahyâ*'-ya zararı dokunacağından korkmasına rağmen, Peygamber kendisini Kur’ân okumaya devam teşvikinde bulunmuştur. “Gözlerimi göğe kaldırdım, bir de baktım ki, bulut gibi bir şey, içinde parıldayan şeyler var (مثل الظلّة فيها أمثال المصابيح) Onu görmeyecek şekilde uzaklaştım. Peygamber bana dedi: Bunlar Meleklerdir senin sesini duymak üzere yaklaşmaktadırlar; kırâate devam etseydin, (o kadar yakına) gelirlerdi ki, herkes onları seyredebilir ve halkın gözünden gizlenemezlerdi”.

İşte burada, bu kıssanın teşekkülü devrinde, *sekîne*'nin temsil ettiği şeyin gerçekten kavranabilir bir tasvirini buluyoruz. İlk Müslü-manların *shekhîna* mevzûunda, *Exode*, XXIV, 16 v.d.; XL, 34 v.d.; *Sayılar*, IX, 15 v.d., v.s.'ye göre, kendilerinin yahûdî öğretmenlerinden öğrenebildikleri hususlarla bu tasvir en iyi şekilde uyumaktadır.

III

Müslüman Kur’ân müfessirlerinin dahî, 2. Bakara, 249 (248). âye-tindeki *sekîne*'yi, insan rûhunun dışında, Allahın kendi seçkin kullarına gönderdiği réel: maddî bir şey olduğunu nasıl kabûl etmek durumunda kaldıklarını daha önce söylemiş bulunuyoruz. Bununla beraber burada: *iç barış*, *huzûr mânâsını* kabûl ettirmeye de gayret edilmiştir, bu takdirde, bu ruh hâlini [yâni *sekîne*'yi] tevlid eden şey, sandığımız mevcûdi-yetidir. Fakat, Kur’ânın en eski müfessiri *İbn Abbâs* “Bakara sûresin-deki müstesna, Kur’ânda geçen bütün *sekîneler* “sükûnet” mânâsında-

24 Kitâbu Fadâilil-Kur’ân, r. 15 (Krehl bask. II., s. 400 [VI, 106]).

25 I, s. 92 [I, 112].

dır²⁶ şeklinde beyânda bulunmaktadır. Saül'ün sandığına konulmuş *sekîne*'nin mâhiyetini izâh için en acâib hikâyeler düşünülmüştür****. Bunlardan sâdece birisini zikretmek isterim: *sekîne*, iki kanadı ile, zebced ve yâkuttan yapılmış kedi başlı melez bir canavar olacaktır. İbrânîlerin ordusunda bu anlayışın bulunuşu onlara zafer sağhyacaktı. *Sekîne*'nin kedi timsâliyle teşkil ettiği birlik, Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili rivâyetlerde de vardır. Bilindiği üzere, Peygamberin kalbini iki melek temizlemiş ve ona peygamberlik mührünü basmışlardır." O zaman –rivâyete göre Peygamber böyle anlatmaktadır– meleklerden birisi, beyaz kedi şeklindeki *sekîne*'yi çağırdı ve o kalbime konuldu, (ثم دعا بالسكينة كأنها وجه هرة بيضاء فأدخلت قلبي)²⁷.

Bu acâib tasviri anlayabilmek için, onu, içinden çıktığı daha ümûmî mâhiyetteki görüşlere bağlamak lâzımdır. Hiç şübhesiz eski müşrik telâkkilerden mülhem olan islâmî efsâne, insanları kuşatan ve onlara refâkat eden beşer üstü kudretlere hayvânî şekiller vermiştir. Arab putperestliği *cinn*'leri, her çeşitten vahşî hayvân şeklinde tasvîr eder²⁸, veyâ hiç olmazsa onları birbiriyle birleştirir²⁹. Bu anlayış şekli, İslâmda değerini yitirmiş değildir. Tabiatıyla yeni dînin unsurlarınca tasvib görmüş bir şekil altında ortaya çıkmaktadırlar.

26 Geiger'de a.y.

**** Müslümanlardan nakledilen bu nevi mütenâkız açıklamaların muhtemelen onlara Yahûdilerden geçtiğini belirten San'alî âlim Şevkânî (ö. 1834) şöyle diyor: "Bu çeşit mütenâkız tefsirlerin Hz. Peygamberden mervî olması doğru değildir... Bize gereken şey, buna benzer hususlarda Sekîne'nin lûgat mânâsına başvurmadır ki, bu da mâlûmdur..." *Fethu'l-Kadîr*, I, 239, MSH

27 *Kastallânî*, VII, s. 60.– *Lisânu'l-Arab*, XV, 264 [IX, 348–9], hff mad.; XVII, 76 [XIII, 213–4], skn mad. Bâzi müelliflere göre *sekîne*, iki başlı şiddetli fırtınadır. Bu *sekîne*'nin yardımıyedir ki Hz. İbrâhîm Kâbe'yi Mekke'de inşa etmiştir. Krş. Grünbaum, *Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde* (Leyde, 1893), s. 199.

28 Bu noktada en iyi bilgiler, W. Robertson Smith'in *Lectures on the religion of the Semites*'inde bulunmaktadır (Édimbourg, 1889), I, s. 120 v.d.

29 Bk. Wellhausen, *Reste arabischen Heidenthums* (Skizzen und Vorarbeiten, II, s. 137). Öyle görünüyor ki, tilki, pek husûsî şekilde, *cinn*'lerin binek hayvanı olarak görülmüştür. Bundan dolaydır ki Arablar onu avlamazlardı. İnamlardı ki tilki avı, cezâ olarak, mallarının elden gitmesine sebeb olurdu. Krş. *Demîri*, sim' mad., II, 33 [I, 507]. Bu anlayış, *cinn*'lerin ışıklı görünüm-ler olduğu fikrinin mitik ifâdesinden başka bir şey değildir. Bu husus, A'sâ'nın şu beytinden de anlaşılmaktadır:

وبلدةٍ مثلِ ظَهْرِ التُّرْسِ مَوْحِشَةٍ لِلْجِنِّ بِاللَّيْلِ فِي حَافَاتِهَا شَعْلٌ

"kalkanın sırtına benzer nice ıssız yerler (geçtim); etrafta geceleri *cinn*'ler ışık taşımaktadır", (*Lisânu'l-Arab*, bld mad., IV, 65 I [III, 96]). Çölün bir kalkanın sırtına benzetilişi üzerine bk. Schwarzloze, *Die Waffen der alten Araber* (Leyde, 1886, s. 354).

Bunun pek şâyân-ı dikkat bir misâli, **Hz. Muhammedin** hayat hikâyesiyle bir başka kıssada mevcut bulunmaktadır³⁰, kısaca arz edelim: *İrâşe* kabilesinden bir Bedevî, satmak üzere Mekke pazarına develer getirmiştir. (**Hz. Muhammedin** azgın düşmanı) **Ebû Cehil** onları satın alır, fakat parasını bir türlü ödemez. Bedevînin sabrı taşmaya başlamıştır. Kureyşlilere hitâben, **Ebû Cehilden** alamadığı parasını kimin alvereceğini sorar. Kendisi, (henüz tanımadığı) **Hz. Muhammed'e** gönderilir. Birlikte serkeş borçlunun evine giderler. **Hz. Muhammed** kapıyı vurarak **Ebû Cehil'den** zavallı Bedevî'nin talebini yerine getirmesini ister. **Hz. Muhammed'in** bu merhametsiz düşmanı onu görünce sapsarı kesilir, titremeye başlar, Bedevîye parasını hemen ödeyeceğini söyler ve öder. **Ebû Cehil'in** arkadaşları, **Hz. Muhammedin** bu gâye: sert muhâlifî üzerinde yapabildiği bu tesirden hayretleri içinde kalmışlardır, sorarlar: "Yazıklar olsun sana, bu ne hal yâhu? Vallahî şimdiye kadar böyle bir şey yaptığını hiç görmedik!" Buna **Ebû Cehil'in** karşılığı şöyle olmuştur: "Bildğim sâdece şu, evimin kapısını vurdu, sesini işittim ve beni bir korku sardı. Yanına çıktım, bir de ne göreyim! başının üstünde erkek bir deve. Ömrümde, kafası, boynu ve dişleri böyle olan bir deve asla görmedim. Vallahi, teklifi geri çevirseydim, deve beni yutacaktı".

Böylece **Hz. Muhammed** tarafından bu durumda **Ebû Cehil** karşısında gösterilen karşı konulmaz kudret, Peygamberin başı üzerindeki, başkalarına görülmeyen devenin mevcûdiyetine atfedilmiştir. Ona refâkat eden görünmez kudret, kuvvetli bir hayvân şeklinde tahayyül edilmiştir.

Husûsiyle kedi, tabiat üstü kuvvetlerle münâsebâtta kılınmıştır. Müşrik şâir **Teabbata Şerren**³¹, kafasını kopardığı Çül ile olan mücadele sini şöyle anlatmaktadır: "إذا عيانان في رأس قبيح كراس الهير مشقوق اللسان" yarık dilli kedi başı gibi çirkin bir başta iki gözü vardı"³². İslâmî efsânede de kedi, Şeytânın hayvânî şekillerinden birisidir³³. Gördük ki,

30 **İbn Hişâm**, *Das Leben Muhammeds*, Wüstenfeld bask., s. 257-258 [I, 389-390].

31 (Hicretten 80 sene kadar önce (Milâdî 540 senelerinde) ölmüştür, **MSH**).

32 *Ağânî*, XVIII, s. 210, 23. Krş. **Robertson Smith**, a.y., s. 121, not 2.

33 Yılan hüviyetindeki Şeytân konusunda, **G. van Vloten'in** *Feestbundel aan Prof. M.J. de Goeje aangeboden*'deki incelemesine bakınız (Leyde, 1891), s. 35-43; *De uitdrukking as-sjâtân ar-ragim en het steenen werpen bij Minâ*. Peygambere şeytan bir kedi şeklinde görünmektedir, *Demiri*, II, 449, 15. hırr maddes [II, 357. **Demiri'nin** bir hadîsi eksik nakletmesi yüzünden **Goldziher'in** yanlışlığı görülmektedir. Bahis konusu hadîste Hz. Peygamber Kediye şeytan olarak değil, şeytânı kediden daha zararlı kimse olarak göstermektedir, bk. *Musned*, II, 301; *Dârimî*, 9. Kitâbu'l-Eşribe, 24, r. 2134. **MSH**].

sâdece zararlı ve düşman kudretler değil, fakat hayırlı ve faydalı kuvvetler de kedi şeklinde görünmektedir. Hayırlı kudretler ile zararlı kudretlerin cisimleşmesinde kedinin oynadığı bu ikili rol, ki bu durumda beyaz veya siyah bir kedi bahis konusudur, **M. Angelo de Gubernatis**'in de gösterdiği üzere, diğer halkların inanç ve hurâfâtında da bulunmaktadır³⁴.

Vardığımız neticelere mutlak bir kat'iyet damgası vurmaksızın, İslâm'da *sekîne* kavramının gelişimini tesbit etmek için, yukarıda zikri geçen bilgiler üzerine dayanılabileceğini düşünüyoruz. Şöyle ki, başlangıçta, bu kavram maddî ve görünen bir şeye delâlet etmekte, yerüstü kudretlerin varlığı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Kur'anın ilgili yerlerinde bu kelimeyi bu şekilde anlamak gerekir. *Sekîne*, Allah tarafından gönderilmiş görünmez cemâatlere refâkat etmekte ve ağaç altında ibâdet edenleri kuşatmaktadır. Bu görüş noktasından *kalblere girmiş sekîne*, bâzı tefsir güçlükleri çıkarabilecek tek husustur. Daha sonra, ve bu son kısım ile tam uyum hâlinde şu fikir teşekkül etmektedir ki, *sekîne* herhangi bir dış, görünen, maddî bir şey değil fakat insana Allah tarafından ilk âdilmiş bir *insanın iç hâlidir*. Bundan böyle *sekîne* kavramı, Yahûdî an'anesinden alınma tasvîr sıfatıyla sâhib bulunduğu aslî mânâdan tamâmiyle ayrılmıştır, ve diğer taaftan bu değişiklik, tasavvuf ve kelâm yoluyla, kelimenin نور في القلب'e, yâni *iç aydınlığı* mânâsına eş şekilde kullanılmaya yol açmıştır.

Nihâyet, gerçekten de dikkate şâyândır ki, *sekîne* tâbîrinin tamâmiyle *arabça* kullanılış ve tathîkine rağmen, kelimenin yahûdî aslı, bâzı müellifler tarafından tereddüdsüz kabul edilmiştir. Mûteber sayılabilen Hadislerden alınma bir tek misal bu noktada kâfi gelecektir. Sahih addedilen kitaplarda, bildiğim kadariyle bu Hadis mevcud değildir, fakat bu ondan istifâde değerini azaltmaz: "Allahın Resûlü şöyle dedi: Hakikat, **Ömer**'in diline ve kalbine konulmuştur. – Ve Ali, Âllâhın Resûlünün şöyle dediğini nakletmektedir: *Sekîne*'nin **Ömer**'in dili üzerinde konuşuyor olmasını uzak görmezdik (ما كنا نُبْعِدُ أَنْ السَّكِينَةُ تَنْطِقُ) (على لسان عمر ³⁵. **Ömer**'i tebeil yolunda bulunmuş bu övgü ibâresini, **Mûsâ** ile ilgili bir yahûdî hikmetinin harfiyyen kopyası olarak ahyorum,

³⁴ *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie*, VII. bölüm (almanca bask., Leipzig, 1879, s. 386 v.d.

³⁵ **Bağavi**, *Mesâbihu's-Sunne* (Kâhîre, 1294), II, s. 196. [*Mişkâtü'l-Mesâbih* III, 227, s. 6035]. Krş. *Zehbî*, *Zurkânî*'nin Muvatta şerhi, I, 123. [Arabçası verilen ibâre Hz. Peygamber'e değil, Hz. Ali'ye âiddir, MSH].

bu hikmete göre, *shekhîna* Mûsâ'nın boğazından konuşmaktadır" (mit-tôkh gerônô shel Mosheh)³⁶.

Bu rivâyet, –belki de Şiilerle cedelleşme kasdiyle– **Ömer**'in mertebesini Peygamberinkine yaklaştırmaya hizmet edecekti. **H. Muhammede**, aynı gâye ile şöyle söyletiliyor değildir: "Benden sonra bir peygamber daha olsaydı, bu şüphesiz **Ömer** olurdu!"³⁷. Ve bir başka uydurma beyânda, **Ömer**'in tamâmen **Mûsâ**'ya benzediği söylenmiştir³⁸. *Sekîne*'nin **Ömer**'in ağzından konuşuyor olduğunu işitmek, demek ki hiç de hayret verici birşey değildir. Şüphesiz hiçbir tam müslüman, *sekîne*'nin burada, yahûdi ibâresindeki mütekâbil *shekhîna* kelimesi ile aynı mânâda olduğunu, **Ömer**'in dilinden konuşanın bizzat Allah olduğunu söylemez, zîra bu takdirde **Ömer**'i Peygamber mertebesine çıkarmış olur. Fakat bizim için bu incelemede mühim olan tek husus, yahûdi ibâresinin Müslümanlar tarafından bu şekilde taklid ve tatbik edilmiş olduğunu göstermekten ibârettir.

36 Herkesçe mâlum bu rivâyetin en eski kaynağını maalesef bulamıyorum. Dostların arasındaki *Talmud* mütehassısları da bana bir işârette bulunamadılar. Bunu işâret luftunda bulunacılara peşinen teşekkür ederim.

37 **Tirmizi**, *Sunen*, II, 293[V, 619, r. 3686]. Kr. *Muhammedanische Studien*, II, s. 106.

38 **Zehebi**, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, s. 49 yukarda [I, 119, r. 468].